

Sorokopud M. Y., postgraduate student of department of theory and history Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine), E-mail: markosorokopud@gmail.com

F. Fiedler's contingency model of leadership effectiveness

Abstract. Purpose. the main factors determining the effectiveness of the political leader in the concept of political leadership F. Fiedler. Realization of this goal involves the following tasks:

- Define content model mating conditions;
- Highlight key characteristics of a political leader in leadership theory F. Fiedler;
- Found the variables that determine the degree of control situation by political leader;
- Characterized types of political leader in the theory of F. Fiedler;
- Defined when as one type of political leadership is more effective than another.

Key words: power, efficiency, politics, political leadership, political leader types of political leadership, manager, model mating conditions.

Conclusions. So, in terms of F. Fiedler, its method of preparation leader proved to be effective, requires excessive costs and provide long-term effect. Other scholars argue that because the method of achieving compliance with the requirements of the leaders associated with the use of models of connected conditions, it is therefore based on an unstable foundation. The model uses three circumstances connected situational variables that make it possible to determine the degree of ease or controlled situation for the leadership style of political leadership.

The scientist has identified three main variables that reflect control situation Leader: relationship «leader-follower» of structured and formal power. The first variable reflects the level of loyalty, trust, support and respect, manifested follower with respect to the leader. The second variable reflects the level of structuring group solved problems or performed its tasks and measured using the following components: clarity of purpose, a plurality of means to achieve the goal, the validity of the decision, specificity decision. The third variable reflects the level of formal power leader, received it from occupied positions in the organization.

It is much harder to teach how to become an effective leader than to change the situation in which the leader. However, through training and experience is still possible to improve the ability of the leader to use the power and influence to promote the best possible conditions. This means that the training program can be useful leader-oriented relationship. But at the same time, it can cause harm to the leader-oriented work.

Key words: power, efficiency, politics, political leadership, political leader types of political leadership, manager, model mating conditions.

УДК 329.055.3.01

Стряпко І. О.

кандидат історичних наук, доцент
кафедра політології і державного управління
Ужгородський національний університет
(Ужгород, Україна), E-mail: tomej@ukr.net

ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ КРАЙНІХ ПРАВИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Анотація. Досліджено феномен крайніх правих політичних партій. Оскільки в політичній науці відсутній чіткий підхід до визначення цього феномена, автор аналізує термінологічні підходи і пропонує використовувати термін праві радикали як родове визначення даного феномена.

Ключові слова. Правий радикалізм, правий популізм, ультраправі.

Останнім часом в українському суспільстві спостерігається зростання інтересу до нового типу європейських політичних партій, для яких характерною рисою є використання радикальної риторики та відкидання європейської толерантності й різноманіття. На початку загострення уваги було викликане успіхом української партії ВО Свобода. Згодом ці політичні партії в Європі підтримали агресивну політику Путіна щодо України. Незважаючи на посилення їх ролі, в українській політичній науці цей феномен належним чином не досліджувався. Вони отрима-

ли назви: праві радикали, ультраправі, праві популісти, нові праві радикали, праві екстремісти, неофашисти, неонацисти. Наявність великої кількості дефініцій вказує на те, що даний феномен є слабко вивченим не лише в межах вітчизняної науки, але й світової науки загалом. Відтак метою нашої статті є термінологічне визначення даного типу політичних партій.

У статті пропонується: проаналізувати визначення феномену крайніх правих політичних партій європейські країн представлені. В пострадянській та сучасній російській політичній науці крайні праві партії ототожнюються з неофашистськими, розглядаються як еволюція останніх. Прикладом даного підходу можуть бути праці Н. Емеліной [5], А. Галкіна [2; 3; 4], Рахмшира [7]. Попри це російські науковці використовують терміни: право радикальні, ультраправі, правоекстремістські партії тощо. Українські дослідники А. Шеховцов [9] та А. Умланд [10], останнього ми також відносимо до вітчизняних оскільки він тривалий час працює в Україні та відомий своїми дослідженнями українських крайніх правих, відмовилися від трактування сучасних крайніх правих партій як неофашистських. Певні елементи неофашизму можуть бути притаманні крайній правій ідеології, але вони не є визначальними. Серед європейських дослідників чільне місце посідають Е. Картер [12], Т. Гівенс [14], Р. Гріфін [15], К. Мудде [16], Усі автори використовують різні терміни для визначення ідеології вкрай правих партій («правий екстремізм», «правий радикалізм», «популістський правий радикалізм»), в цілому їх дослідження присвячені одним і тим же партіям.

В пострадянській політичній науці панівним залишився підхід, що ототожнює крайні праві політичні партії з неофашистськими. Засновниками цього підходу є ще радянські дослідники А. Галкін [2; 3; 4] та Рахмшир [6; 7]. Вони класифікували дані політичні партії як неофашистські. Їх електоральні успіхи трактувалися як неофашистська загроза. Найбільш послідовно пострадянський підхід простежується серед сучасних російських вчених. Вони продовжують трактувати сучасні крайні праві партії як еволюцію фашистських партій. На їх думку, термін «крайні праві партії» з'явився саме після Другої світової війни для позначення політичних сил, які побоювалися називати себе відкрито послідовниками фашизму, який зазнав поразки у війні. Їх представники визначали себе як політичну силу, що є більш права, ніж консерватори, але більш поміркована ніж фашисти (неофашисти). Самі неофашистські сили використовували даний термін, коли хотіли продемонструвати свою лояльність новому демократичному режиму і утвердитися в ньому. У міру того, як неофашистська риторика, спрямована на реставрацію фашистських переконань і цілей ставала менш популярною, їй на зміну прийшла вкрай права ідеологія [5].

При дослідженні даного типу партій слід враховувати наступні аспекти. По-перше, жодна політична ідеологія не є незмінною. Вона здатна змінюватися та пристосовуватися до нових умов. По-друге, при інтерпретації сучасної вкрай правої ідеології слід виходити з історичних ретроспектив, які єдино дозволяють коректно оцінити генеалогію та історію ідеологічних поглядів, тобто їх еволюцію. По-третє, фактор малої партії, що стоїть на радикальних правих позиціях, створює складності при інтерпретації політичної ідеології. Відсутність чітких історичних прив'язок тих чи інших партій до фашистських, не може вводити в оману дослідника, оскільки необхідно, в першу чергу, звернути увагу на радикалізм політичних заяв і дій, так як фашистські та нацистська ідеології демонструють різноманітний комплекс методів і прийомів, деякі з яких виявляються затребуваними в арсеналі нових вкрай правих. По-четверте, більшість вкрай правих партій, що прагнуть стати рівноправними і повноцінними учасниками партійно-політичної боротьби, всіляко знімають з себе ореол належності або ідеологічної близькості до фашистських і нацистським партіям. По-п'яте, цінним в аналізі вкрай правих партій є аналіз їх діалогу з виборцями і характер публічних заяв. По-шосте, саме для партій, що пропонують

радикальні сценарії політичних дій, особливо важливі опора на стереотипи мислення і завдання на формування в потенційного виборця відповідного асоціативного символічного ряду, тобто опора на певні соціальні та культурні установки населення [5].

На думку російських дослідників, зміна термінології та публічне відмежування себе від фашистських партій не означає розриву ідеологічних зв'язків, а вказує на їх еволюцію. Прикладом чого може слугувати колишній лідер Національного фронту Франції Жан Марі Ле Пен. Він заявляв про необхідність перетворити свій рух у потужне масове й популярне і забезпечити можливість партії прийти до влади демократичним шляхом через вибори.

Такий підхід був прийнятним в межах науки, що обмежувалася ідеологічними рамками. Проте, він не здатний цілком задовольнити дослідників, адже він не в змозі ефективно пояснити феномен згаданих партій. Зауважимо, що лише декілька праворадикальних політичних партій безпосередньо можна вивести від неофашистських – наприклад «Національний Альянс» в Італії. Він безпосередньо виник з Італійського соціального руху – неофашистської партії, яка ніколи себе не відмежовувала від діяльності Б.Муссоліні. Такі ж політичні сили як «Список Піма Фортейна» (Lijst Pim Fortuyn), Йоббик (Jobbik Magyarországért Mozgalom), Австрійська партія «Свобода» (Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ) чи Національний Фронт у Франції (Front National) жодного зв'язку з неофашистськими політичними партіями не мали. Більше того, ідеологічно вони також досить сильно від них відрізнялися, а по низці інших ознак вони були навіть неприйнятні для неофашистів. До прикладу, лідер «Списку Піма Фортейна» був представником сексуальних меншин і одним з пунктів його програми було забезпечення їхніх прав. Відтак, радянський підхід не може дати адекватне пояснення феномену праворадикальних партій.

Сучасне європейське суспільство пройшло тривалий та болісний процес очищення від фашистської та нацистської ідеології. Тож катарсис європейського суспільства не може не стати перепоною для будь-яких спроб реабілітації вказаних партій та ідеологій. Більше того, публічне засудження сучасними крайніми правими політиками нацистських злочинців означає, що вони повністю приймають сучасну систему несприйняття тоталітарного минулого.

Їх політична програма, на відміну від фашистської, не спрямована на агресію чи захоплення, а радше на захист сучасного європейського суспільства перед викликами глобалізації. Політична програма крайніх правих політичних партій не має расистських чи відверто ксенофобських проявів.

Європейські марксистичні для позначення феномену ідеології та політичних партій, які займали крайній правий спектр, використовували термін – неофашисти, зрідка неонацисти. Таким чином, вони підкреслювали їх місце в спектрі політичних партій та ідеологій і наголошували на зв'язку з правими тоталітарними ідеологіями – фашизмом та нацизмом [2; 3; 4; 6; 7]. В певному випадку вони мали сенс, адже після Другої світової війни в Європі виникло та діяло декілька політичних партій, які мали безпосередню тяглість з НСДАП чи фашистською партією. Досить часто нові партії очолювали колишні члени нацистської чи фашистської партій. В залежності від країни, вони мали на меті ревізію ставлення до певних історичних подій, діячів чи ідеологій. В окремих випадках, вони відмежовувалися від А. Гітлера чи Б. Муссоліні, звинувачуючи їх у спотворенні ідеології. Себе ж позиціонували як прихильників справжньої, чистої ідеології. Прикладом такої політичної партії може бути Італійський соціальний рух (Movimento Sociale Italiano, MS), одним з лідерів якого була Олександра Муссоліні, внучка дуче. Проте, застосування даного підходу та термінології до інших політичних партій, які займали крайній правий спектр було невиправданом. По-перше, в суспільстві відбулося глибоке моральне засудження нацизму/фашизму й вказані партії ніколи не ставили собі за мету ревізії цих поглядів. По-друге, вони жодним чином не пов'язували себе з тоталітарними

ідеологіями першої половини ХХ ст. По-третє, діяльність та електоральні успіхи цих партій відбулися в принципово нових умовах. По-четверте, сучасні крайні праві партії є системними партіями, які не виступають проти ліберальної демократії, не відкидають її, не вимагають замінити парламентаризм на диктатуру, а визнають його, приймають та діють в межах системи. По-п'яте, їх програма не пронизана ірраціональними елементами типу «революційної боротьби», а навпаки є дуже раціональна. Відтак аргументація ведеться виключно на цій основі. Зазначимо, що до 90-х рр. ХХ ст. неофашистські та неонацистські партії зникли або маргіналізувалися у позасистемні групи, які переслідуються й мають дуже обмежену можливість вести пропаганду своїх ідей.

Українські дослідники В. Шеховцов [9] та А. Умланд [10] відмовилися від трактування сучасних крайніх правих партій як неофашистських. Певні елементи неофашизму можуть бути притаманні крайній правій ідеології, але вони не є визначальними. Такими елементами є часткова відмова від притаманної сучасному європейському політикуму толерантності та особливо обмеження політики мультикультуралізму.

Загалом при визначенні крайніх правих політичних партій дослідники стикаються з двома проблемами. Перша полягає в тому, що крайні праві партії змушені функціонувати в умовах ліберально-демократичної системи і не можуть дозволити публічно висловлювати свої дійсні ідеологічні засади так само, як це робили партії в міжвоєнну епоху. Друга проблема полягає в тому, що будь-який термін щодо означення цього типу партій є штучною розробкою вчених й жодна партія не називає свою ідеологію право радикальною чи ультраправою. У цьому полягає різкий контраст не тільки з ліберальними, консервативними, соціалістичними, комуністичними і «зеленими» партіями, а й тими відверто фашистськими організаціями, які – на відміну від нових праворадикальних партій – не намагаються зберегти електоральну привабливість і використовують у своїх назвах прями або непрямі посилення на назви міжвоєнних партій, відповідальних за найжахливіші злочини проти людяності ХХ ст. [9, с.141].

А. Шеховцов пропонує розрізнити зовнішню ідеологію – програмні документи, яка є публічною та приховану ідеологію – яка відома лише обмеженому колу осіб. Загалом же українські дослідники використовують термін право радикальні партії та не схильні їх повністю ототожнювати з неофашистськими.

В Західній політичній науці також відсутній єдиний підхід до розуміння феномену правого радикалізму. Суперечки ведуться довкола як термінології так й класифікації. До прикладу, німецький науковець В. Віперман вживав термін неофашистські партії і розглядав їх як етап еволюції неофашистської ідеології [1], яка в сучасних умовах змушена мімікрувати. Аналіз останніх публікацій західних вчених дає можливість зробити висновок, що вони наразі використовують різну термінологію щодо визначення феномену, але при цьому єдині в розумінні його природи. Так, Е. Картер [12] використовує термін – правий екстремізм, Т. Гівенс – правий радикалізм [14], а К. Мудде – праворадикальний популізм [16].

Термін «правий популізм» набув широкого поширення в останні роки, завдяки відсутності відверто негативних відтінків значень, які присутні в інших термінах [16, с.29]. Використання такого терміну є можливим і навіть у деяких випадках доречним, але його важко назвати прийнятним для позначення всієї ідеологічної системи та політичних партій. Як правило, даний термін використовують при дослідженні голландської партії «Список Піма Фортейна» (Lijst Pim Fortuyn) та деяких інших політичних партій, діяльність та ідеологія яких далекі від поняття екстремізм. При цьому деякі політичні партії можуть зазнавати трансформації від консервативних до право популістських, або від право популістських до більш радикальних. Прикладом цього є Австрійська партія «Свобода» (Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ), яка еволюціонувала від популістської до більш радикальної.

Частина дослідників використовує термін «правий екстремізм», або «правий радикалізм». Зауважимо, що Р. Гріфін, Х.-Г. Бенц вживають їх як слова-синоніми [15]. Інші ж вказують на те, що між ними є суттєві відмінності. Як приклад можна привести розмежування термінів екстремізм та радикалізм в ФРН. Екстремістами вважаються ті політичні суб'єкти, діяльність яких суперечить наріжному принципу німецької конституції – ліберально-демократичному устрою держави. Відповідно до закону, діяльність таких політичних суб'єктів (наприклад, партій) не тільки відстежується, але й може бути насильницьким чином припинена. У свою чергу, радикалами вважаються ті політичні суб'єкти, які піддають глибокому сумніву ліберально-демократичний лад і є його непримиренними критиками. На відміну від екстремістів, радикали не піддаються переслідуванню [11, с.25].

Спираючись на зазначене розмежування, більшість дослідників схилиються до використання терміну «праворадикальні партії», «праворадикальна ідеологія». Вони вказують, що його використання дає можливість дослідникам звернути увагу на ідеологію та субкультури, які є носіями праворадикальних ідей, до прикладу рух футбольних фанатів – ультрас. Термін «правий радикалізм» в меншій мірі політизований в порівнянні з терміном «правий екстремізм», який не тільки володіє чітко негативним значення, але й не використовується вказаними партіями як спосіб самоідентифікації. В той час як термін «правий радикалізм» часто використовується ними для самоідентифікації. Зауважимо, що часто термін «правий екстремізм», або «неофашизм» використовуються політичними опонентами з метою дискредитації політичних противників.

Варто наголосити й на тому, що більшість політичних партій, які окремі вчені називають «правоекстремістськими», припускаючи серед іншого антисистемну складову їхньої ідеології, на практиці воліють адаптуватися до системи [9, с.142; 10]. Прикметним тут є випадок з намаганням заборонити у ФРН «Національно-демократичну партію Німеччини», яку визначали як правоекстремістську, але виграні судові процеси довели, що існує відмінність між переконаннями громадськості чи політиків та формальними ознаками, за якими можна класифікувати політичну партію. Відтак, ми вважаємо за необхідне вживати термін «праві радикали» як родове поняття, яке охоплює політичні партії та ідеологію крайньо правого спектру. Терміни «правопопулістські» та «правоекстремістські політичні партії» слід розглядати як класифікацію в межах праворадикальних партій.

Використовуючи термін «правий радикалізм» як родовий, французький дослідник Д. Тагієф здійснив класифікацію французьких «правих радикалів». Він виділив націонал-ліберальний, націонал-популістський і націонал-революційний типи правого радикалізму. При цьому «популізм» розглядається в першу чергу як формальний і лише частково як ідейний маркер [8].

До націонал-лібералів входили політичні сили, які були поміркованими й ніколи не виступали з критикою існуючої системи – зокрема Національний республіканський рух (НРР). Відповідно, в рядах популістського, за класифікацією Тагієфа, Національного фронту можуть знаходити притулок як ліберальні (системні), так і революційні (позасистемні) націоналісти. Цією неоднорідністю, а також і зіткненням особистих амбіцій, був, зокрема, викликаний внутрішньопартійний конфлікт 1998 року, підсумком якого став вихід з партії групи «ліберала» Б. Мегре, який створив власний Національне республіканський рух (НРР). Схожість програм НРР і Національного Фронту призводить партії до конкуренції на загальному електоральному полі [8].

До антисистемних «націонал-революціонерів» відноситься значна група організацій, що взяли за основу висунуті ідеологами «нових правих» тези про «третій шлях» і відмову від «іудо-християнства» як основи європейської цивілізації. У 1980-і роки на цьому полі активно діють Націоналістичний революційний рух (пізніше «Третій шлях»), Французька націоналістична партія, Партія но-

вих сил, що відкололася в 1974 році від Національного фронту, Французька і Європейська націоналістична партія [8]. Серед груп цього типу вельми популярні ідеї європейського націоналізму, що виникає на базі європейської цивілізаційної ідентичності і по суті своїй протилежної їй, що нині формується в Євросоюзі – європейській громадянській ідентичності. Контингент подібних організацій становить переважно молодь.

Важливою проблемою є визначення особливостей праворадикальної ідеології та її відмінностей від інших правих ідеологій. В даному контексті ми використаємо методологію М. Фрідена. Він вважає, що будь-яку ідеологію можна охарактеризувати як структуру, що складається з ядра, суміжних та периферійних конструктів [13, с.77]. До прикладу, аналізуючи лібералізм, британський вчений виділяє в ньому свободу як ядро, а також суміжні концепти (права людини, демократію, громадянське рівність, правову державу) і периферійні (національну ідентичність, екологічну безпеку та ін.) концепти. Використовуючи цю методологію, можна виділити особливості праворадикальної ідеології та простежити її відмінність від інших ідеологій.

Британський політолог Е. Картер підходячи до визначення особливостей праворадикальної ідеології, визначає її через дефініції на основі негативного підходу. До таких негативних характеристикам або «анти-характеристикам» нового правого радикалізму відносить, наприклад, антилібералізм – як ядро, антидемократизм, антипарламентаризм – як суміжний концепт. Відтак ідеологічна основа праворадикальних партій зводиться до елементів:

1. Відмова від основних цінностей, процедур та інститутів демократичної конституційної держави (ознака, яка робить правий екстремізм екстремістським);
2. Відмова від фундаментального принципу рівності всіх людей (ознака, яка робить правий екстремізм правим)» [12, с.17].

Американська дослідниця Т. І. Гивенс, проаналізувавши програми праворадикальних партій Європи, вважає, що вони мають наступні спільні ознаки:

- а) анти-іммігрантська позиція;
- б) лояльність до політичної системи;
- в) прихильність ідеї «анти-істеблішменту»;
- г) криза європейської цивілізації.

Суміжними концептами визначаються:

- національна ідентичність;
- християнство (на противагу концепту «іудо-християнства», який поєднує християнство та іудаїзм – С. І.);
- свобода, як основа життя;
- церква;
- держава [14, с.38].

Усі зазначені ознаки найбільш актуалізовані в ідеології правих радикалів. При цьому слід мати на увазі, що частково вони можуть не збігатися, або їх пріоритети можуть бути іншими. Так, для правих радикалів Центральної Європи дуже актуальною є проблема ромів. З одного боку, вони не є іммігрантами, але ніколи не сприймаються як «свої».

Відомий британський дослідник Р. Гріфін виділяє наступні ознаки. Як ядро визначаються:

- гібридність ідеології, яка дозволяє змішувати різні, деколи суперечливі системи, які забезпечують виживання та підтримку правих радикалів.
- Формування зовнішньої ідеології – вона відкрита всім, та внутрішньої ідеології, яка відкрита лише обраним.
- Ідея культурного занепаду, яка визначається як причина соціальних, економічних та інших негараздів.

До суміжних понять відносяться:

- Антилібералізм;
- Антиконсерватизм (пов'язаний з ідеологемами революції, подолання сформованого порядку в ситуації кризи, підкресленим антиелітаризмом.);
- Антиматеріалізм і антираціоналізм («ідеалізм» розглядається як потреба в утопічних цілях і міфах; акцентування волі, духу, чуттєвості; «творчий нігілізм», поєднується з опорою на насильство і руйнування як засіб очищення нації і подолання кризи);
- Націонал-соціалізм (прагнення подолати класові відмінності в рамках національної єдності);
- Різні форми расизму (звеличення «своєї» раси і її історичної долі чи заперечення культурного плюралізму та поліетнічних суспільств);
- Маскулінність (звеличення «чоловічих» принципів героїзму, мілітаризму і дисципліни).

До периферійних структур Р. Гріффін відносить наступні:

- Культ особистості (звеличення лідера, вождя), поєднується з
- Харизматичним, ритуальним, театральним стилем політики;
- Парамілітаризм, який акцентував молодіжні рухи, влада і моральні достоїнства армії;
- Масштабні збори, ходи, прагнення демонструвати єдність;
- Шовінізм;
- Корпоративна економіка [15].

Власне, наведені Р. Гріфіном ознаки скоріше вказують на специфіку функціонування правих радикалів, а не на особливості їх ідеології.

Порівнюючи ядро та суміжні концепти правого радикалізму з консерватизмом, ми констатуємо, що ядра їх відрізняються, в той час як суміжні концепти збігаються. Це свідчить про певну спорідненість між ідеологіями, але не означає, що вони є тотожними. Певна спорідненість може означати, що політичні партії, що є носіями цих ідеологій здатні співпрацювати між собою, але якщо консерватизм є більш мобільним та здатним йти на співпрацю з ширшим колом ідеологічних носіїв, то співпраця правого радикалізму обмежена.

Останнім часом в політичній практиці можна все більше спостерігати за тим, що консервативні політичні сили переймають риторику правих радикалів та все частіше використовують їх гасла, особливо антиіммігрантську риторику, в своїй діяльності. Це пояснюється посиленням конкуренції в правому спектрі. Щоб забезпечити себе від конкуренції справа, консерватори змушені використовувати гасла, які прийнятні для значної частини виборців.

Таким чином, в сучасній політичній науці відсутній єдиний підхід до поняття крайніх правих партій. Водночас термін «неофашизм/неонацизм» є застарілим й не може пояснити феномен сучасних партій, більшість з яких дистанціюються від правих тоталітарних ідеологій та не визнають їх ідеологію. Термін «правий популізм» не має методологічної чіткості для використання його у якості родового поняття. Найбільш оптимальним є термін «правий радикалізм», який відображає особливості ідеології та практики крайніх правих політичних партій й може використовуватися у якості родового поняття.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Віперман В. Європейський фашизм: порівняльний аналіз 1922 -1982 / Вольфганг Віперман. – К. : Дух і літера, 2008. – 278 с.
2. Галкин А. А. Германский фашизм / А. А.Галкин. – М.: Наука, 1989. – 352 с.
3. Галкин А. А. О фашизме – его сущности, корнях, признаках и формах проявления / А. А.Галкин // Полис (Политические исследования). – 1995. – № 2. – С. 6–15.
4. Галкин А. А. Консерватизм в прошлом и настоящем / А.А.Галкин, П.Ю.Рахмшир. – М. : Наука, 1987. – 192 с.
5. Еремина Н. Крайне правые партии в изменении политического ландшафта Европы [Електронний ресурс] / Наталя Еремина. – Режим доступу: www.baltexpert.com/2014/01/20/

pravie_v_es/ (дата звернення 26.01.2015) – Назва з екрана.

6. История фашизма в Западной Европе / Под. ред. П.Рахшмира, С Пожарской., Г.Горошкова, Л.Гинцберга, В.Давидович. – М.: Наука, 1978. – 601 с.

7. Рахшмир П. Ю. Происхождение фашизма / П. Ю. Рахшмир. – М.: Наука, 1981. – 184 с.

8. Тэвдой-Бурмули А. И. Правый радикализм в Европе - аналитическая статья [Электронный ресурс] / А. И.Тэвдой-Бурмули. – Режим доступа: www.right-world.net/news/475 (дата звернення 26.01.2015) – Назва з екрана.

9. Шеховцов А. В. Новый правый радикализм: к вопросу об определении / А.Шеховцов// Вісник СевДТУ: Зб. наук. праць. – Вип. 91. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2008. – С. 141-144

10. Умланд А. Современные концепции фашизма в России и на Западе [Электронный ресурс] / Андреас Умланд. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/nz/2003/5/umland.html> (дата звернення 26.01.2015) – Назва з екрана.

11. Aufgaben, Befugnisse, Grenzen / H. Fromm, Hrsg. – Köln: Bundesamt für Verfassungsschutz, Presseund Öffentlichkeitsarbeit, 2002. – 147 s.

12. Carter E. L. The Extreme Right in Western Europe: Success Or Failure? / E. L. Carter. – Manchester: Manchester University Press, 2005. – 271 p.

13. Freeden M. Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach. – Oxford: Oxford University Press, 2009. – 592 p.

14. Givens T. E. Voting Radical Right in Western Europe / T. E. Givens. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 188 p.

15. Griffin R. Fascism's New Faces (and New Facelessness) in the «Post-fascist» Epoch / R. Griffin // Fascism Past and Present, West and East: An International Debate on Concepts and Cases in the Comparative Study of the Extreme Right / R. Griffin, W. Loh, A. Umland, eds. – Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2006. – P. 29-67.

16. Mudde C. The Ideology of the Extreme Right / C. Mudde. – Manchester: Manchester University Press, 2000. – 212 p.

REFERENCES:

1. Viperman, V. (2008) *Yevropeyskyy fashyzm: porivnialnyy analiz 1922 -1982* [European fascism: Comparative Analysis 1922 -1982], Dukh i litera, Kyiv.

2. Galkin, A.A. (1989) *Germanskiy fashizm* [German fascism], Nauka, Moscow.

3. Galkin, A.A. (1995) ‘O fashizme – yego sushosti, korniakh, priznakakh i formakh proyavleniya’ [About fascism - its essence, the roots, features and forms of expression], *Polis (Politicheskoye issledovaniya)* [Polis (Political Studies)], № 2, pp. 6–15.

4. Galkin, A.A. and Rakhmshir, P.Y. (1987) *Konservativizm v proshlom i nastoyashchem* [Conservatism in the past and present], Nauka, Moscow.

5. Yeremina, N. *Krayne pravyye partii v izmenenii politicheskogo landshafta Yevropy* [The extreme right parties in changing the political landscape of Europe], available at: www.baltexpert.com/2014/01/20/pravie_v_es/ (Accessed 26 January 2015)

6. Rakhmshir, P.Y. and [et al. eds] (1978) *Istoriya fashizma v Zapadnoy Yevrope* [The history of fascism in Western Europe], Nauka, Moscow.

7. Rakhmshir, P.Y. (1981) *Proiskhozhdeniye fashizma* [Origins of Fascism], Nauka, Moscow.

8. Tedvoy-Burmul, A.I. *Pravyy radikalizm v Yevrope – analiticheskaya statya* [Right-wing radicalism in Europe - an analytical article], available at: www.right-world.net/news/475 (Accessed 26 January 2015)

9. Shekhovtsev, A.V. ‘Novyy pravyy radikalizm: k voprosu ob opredelenii’ [New right-wing radicalism: the question of the definition], *Visnyk SevDTU: Zb. nauk. prats* [The Bulletin of SevDTU: collection of scientific works], Vyp. 91, Vyd-vo SevNTU, Sevastopol, pp. 141-144

10. Umland, A. *Sovremennyye kontseptsii fashizma v Rossiye i na Zapade* [Modern concepts of fascism in Russia and the West], available at: <http://magazines.russ.ru/nz/2003/5/umland.html> (Accessed 26 January 2015)

11. Fromm, H. (2002) *Aufgaben, Befugnisse, Grenzen, Bundesamt für Verfassungsschutz, Presseund Öffentlichkeitsarbeit, Köln.*

12. Carter, E.L. (2005) *The Extreme Right in Western Europe: Success Or Failure?*, Manchester University Press, Manchester.

13. Freeden, M. (2009) *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*, Oxford University Press, Oxford.

14. Givens, T.E. (2005) *Voting Radical Right in Western Europe*, Cambridge University Press, Cambridge.
15. Griffin, R., Loh, W., and Umland A. [eds] (2006) 'Fascism's New Faces (and New Facelessness) in the «Post-fascist» Epoch', in *Fascism Past and Present, West and East: An International Debate on Concepts and Cases in the Comparative Study of the Extreme Right*, Ibidem-Verlag, Stuttgart, pp. 29-67.
16. Mudde, C. (2000) *The Ideology of the Extreme Right*, Manchester University Press, Manchester.

Стряпко И. А., кандидат исторических наук, доцент, кафедра политологии и государственного управления Ужгородский национальный университет (Ужгород, Украина) E-mail: tomej@ukr.net

Определение феномена крайне правых политических партий

Аннотация. *Исследуется феномен крайне правых европейских партий. Поскольку в политической науке отсутствует четкий подход к определению этого феномена, автор анализирует терминологические подходы и предлагает использовать термин правые радикалы как родовое определение данного феномена.*

Ключевые слова. *Правый радикализм, правый популизм, ультраправые.*

Striapko I. O., PhD in political sciences, associate prof., department of political science and state administration. Uzhgorod national university (Uzhgorod, Ukraine). E-mail: tomej@ukr.net

Determination of the right wing radicalism phenomenon

Abstract. *The author researches phenomenon of the right wing radical political parties in Europe. As far as in political science there is no vivid approach towards determination of this phenomenon, author analyzes terminological approaches and offers to use term «right wing radicals» as common for this phenomenon.*

Recently, we can increasingly observe in political practice that conservative political parties adopt the rhetoric of right-wing radicals and are increasingly using their slogans, especially anti-immigrant rhetoric in their work. This is due to increased competition in the right range. To protect themselves from competition from the right, conservatives are forced to use slogans that are acceptable for the majority of voters.

Thus, in modern political science there is no single approach to the concept of extreme right-wing parties. However, the term «neo / neo-Nazism» is outdated and can not explain the phenomenon of modern political parties, most of them distance themselves from totalitarian ideologies of right and do not recognize their ideology. The term «right-wing populism» has no methodological clarity for use as a generic concept. The best is the term «right radicalism,» which reflects features of the ideology and practice of extreme right-wing political parties and can be used as a generic concept.

Key words: *Right wing radicalism, right populism, ultra-right.*

УДК 327 (477+(470+571))(091)

Фейзиев Д.

доктор философии

(Баку, Азербайджан), E-mail: sciencear@ukr.net

КРИТИКА РУССКОГО ЕВРАЗИЙСТВА

Аннотация. *Исследование посвящено изучению классического евразийства и сформировавшегося на его идеологической базе неоевразийства. В работе проводится критический анализ произведений таких русских идеологов, представляющих евразийство, как Н. Данилевский, Н. Трубецкой, В. Ламанский, П. Савицкий, А. Панарин и А. Дугин. Русское евразийство – доктрина, пытающаяся обосновать гегемонию России в Евразии, определяется как политико-идеологическая система русского фундаментализма. Показывается, что платформа евразийства, старающаяся оправдать имперскую политику России, изначально была односторонней и не смогла освободиться от явных заблуждений. Тем не менее, Россия как евразийское государство, отказавшись от претензий быть доминантой Европы – в Европе, Азии – в Азии, может получить возможность более конструктивного участия в процессе сотрудничества в рамках межгосударственных отношений в регионе.*

Ключевые слова: *евразийство, русское евразийство, неоевразийство, доктрина, русский*